

8. Kamień na granicy Uniemyśl-Adršpach

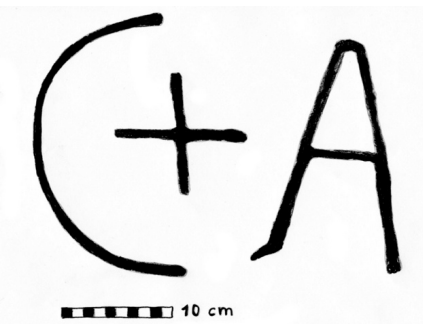
Martwiec (lub czeski *Mrtvy vrch*) to szczyt w Zaworach, leżący niemal dokładnie na granicy polsko-czeskiej. „Słownik geografii turystycznej Sudetów” w opisie Martwca wspomina: „Pod szczytem Martwca zachował się stary kamień graniczny. Nieregularny blok posiada wykute litery »C+A«, będące najprawdopodobniej oznaczeniem granic posiadłości opactwa krzeszowskiego”¹⁰³.

Ilustracja 56: Znak „+” wykuty na granicy miejscowości Uniemyśl i Adršpach, czyli na granicy polsko-czeskiej.

Oczywiście uważnie wypatrywałem tegoż kamienia granicznego, kiedy 4 września 2008 roku wędrowałem przebiegającym tu zielonym szlakiem granicznym. Niestety, pod samym szczytem Martwca granica biegła sobie od słupka do słupka, a ja znaku z literami „C+A” nigdzie, jak do tej pory, nie znalazłem. Jedynie na jednym z dokładnie obejrzanych kamieni dostrzegłem wykuty krzyżyk, być może dawne oznaczenie granicy.

W końcu jednak odnalazłem poszukiwany kamień z napisem „C+A” (patrz ilustracja 58). Znajduje się on w odległości ok. 2,5 km od szczytu Martwca i zaledwie ok. 1 km od szczytu Krupná Hora. Dokładnie w tym miejscu granica państwowa gwałtownie się załamuje, niemalże pod kątem prostym, a jej przebieg zmienia się ze spokojnego biegu zboczem góry na strome zejście w dół. Sam kamień jest na całe szczęście bardzo trudny do przeoczenia, sąsiaduje on ze współczesnym znakiem granicznym III/247.

Ilustracja 57: Odrys znaków „C+A” wykutych na kamieniu granicznym. Znak „+” zbudowany jest z krzyżujących się linii długości ok. 12 cm, litera „C” jest częścią okręgu o średnicy ok. 24 cm, natomiast litera „A”, nieznacznie przekreślona w prawo, ma wymiary ok. 13x22 cm.

103 M. Staffa (red.), *Słownik geografii turystycznej Sudetów*, tom 8, [27]s.230.

Ilustracja 58: Kamień graniczny z wykutymi literami „C+A”. Fotografia: Marian Gabrowski, wrzesień 2008.

Warto zwrócić tu uwagę na fakt, że opisywany kamień znajduje się dokładnie na granicy miejscowości Uniemyśl i Adršpach. Prawdopodobnie tenże właśnie kamień graniczny przedstawiony jest też na mapie katastralnej z 1840 roku¹⁰⁴, gdzie w interesującej mnie lokalizacji ukazane są litery „CA” (bądź też „GA” - być może tak właśnie niegdyś odczytano znaki „C+A?”); litery te znajdują się w pewnej odległości od cyfr tworzących datę „1591”.

Z jakiego powodu autorzy „*Słownika geografii turystycznej Sudetów*” uznali ten kamień za cysterski znak graniczny? Wprawdzie w słowniku brak szczegółowego wyjaśnienia, jednak wydaje się, że założenie takie jest jak najbardziej uzasadnione: widoczny znak „+” zazwyczaj oznacza granicę, a sam kamień zlokalizowany jest na dzisiejszej granicy polsko-czeskiej, będącej niegdyś kresem dóbr krzeszowskich cystersów. Być może autorzy słownika uznali, że litera „C” pochodzi od łacińskiego słowa „*cisterciensis*”, natomiast „A” oznacza łacińskie „*abbas*” (pol. *opat*) bądź też „*abbatia*” (pol. *opactwo*)?

Warto zwrócić też rozpatrzyć wersję, że tutejszą granicę wytyczono w roku 1591, gdyż taką właśnie datę dostrzegamy na wspomnianej już

¹⁰⁴ mapa katastralna „*Dorf Ober Andersbach böhmisch Anderspach Hořeny...*”, [11].

mapie katastralnej. Ponieważ w latach 1576-1609 krzeszowskim opatem był „Kaspar II. Ebert”¹⁰⁵, a imię Kacper po łacinie zapisywane jest w formie „Casper”¹⁰⁶, toteż litery „CA” mogłyby oznaczać „Casper Abbas”, czyli znak graniczny ustawiony za czasów opata Kacpra.

Ilustracja 59: Fragment wykonanej w 1840 roku mapy katastralnej „Dorf Ober Andersbach böhmisch Anderspach Hořeny...”, [11]. W bezpośrednim sąsiedztwie zachowanych do dziś charakterystycznych załamania granicy widoczne są napisy „1591” oraz „CA” (bądź też „GA”).

Jednak wydaje się, że data 1591 dotyczy wytyczenia granicy pomiędzy miejscowościami Okrzeszyn i Chvaleč¹⁰⁷. Natomiast ciekawą wzmiankę o granicach Uniemysła zamieścił w swojej książce Przemysław Wiszewski: „Wiek XVI przyniósł okolicom intensyfikację kontaktów na pograniczu. W tym czasie podjęto próbę ostatecznego rozgraniczenia dóbr czeskich sąsiadów od majątku klasztornego. Z różnym rezultatem i nie bez konfliktów. Przebieg granicy w okolicy Uniemysła ustalono dopiero w 1564 r. po trwającym długie lata okresie sporów granicznych z właścicielem majątku Adršpach. Dopiero polubowny wyrok umożliwił przyłączenie części spornych ziem do Uniemysła i zamknięcie konfliktu”¹⁰⁸.

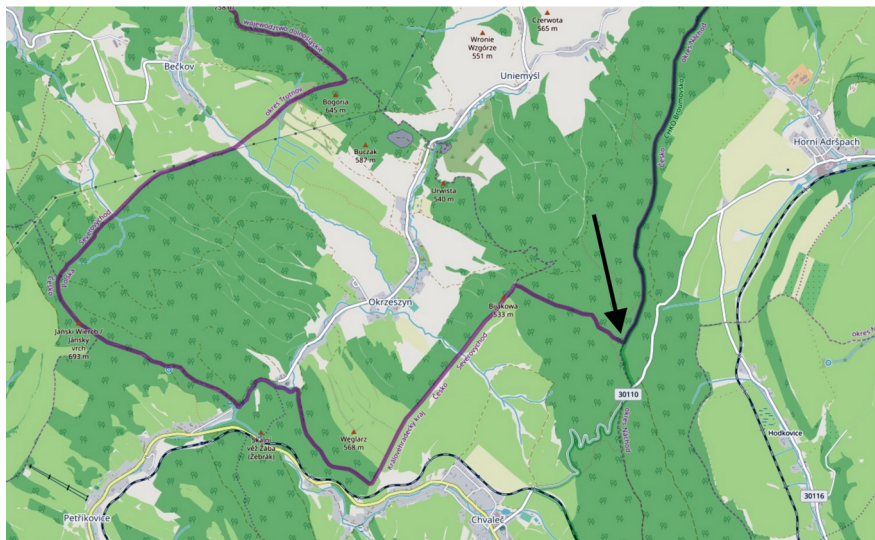
105 N. Lutterotti, *Reihenfolge der Äbte von Grüssau*, [8]s.13.

106 <https://pl.wikipedia.org/wiki/Kacper> – dostęp październik 2019 roku.

107 P. Wiszewski, *Świat na pograniczu. Dzieje Lubawki i okolic do 1810 r.*, [31]s.109-110.

108 Tamże, [31]s.203. Przywołane zdanie opatrzone zostało następującym przypisem dolnym: „AP Wr., Rep. 83, Akta, nr 362, s. 356” - być może dokument źródłowy, znajdujący się we wrocławskim archiwum, zawiera wzmiankę o znaczeniu liter „C+A”?

W 1564 roku wyznaczono przebieg granicy pomiędzy miejscowościami Uniemyśl i Adršpach, a więc właśnie w opisywanej tu lokalizacji. Natomiast w latach 1567-1571 krzeszowskim opatem był „Kaspar I. Hauser”¹⁰⁹, tak więc litery „CA” w dalszym ciągu należałoby odczytywać jako „Caspar Abbas”, czyli znak graniczny ustawiony za czasów opata Kacpra. Jednakże niechybnie nie był to Kaspar II. Ebert, lecz Kaspar I. Hauser.

Ilustracja 6o: Lokalizacja kamienia z napisem „C+A”. Źródło podkładu mapy: strona open-streetmap.org – dostęp październik 2019 roku.

Współrzędne kamienia: N 50°36'35”, E 16°03'22”.

¹⁰⁹ N. Lutterotti, *Reihenfolge der Äbte von Grüssau*, [8]s.13.

BIBLIOGRAFIA

1. Baran Zbigniew, Hrabiowie von Hochberg Śląscy Medyceusze i ich mecenat kulturowy w latach 1628-1833, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Zarządzania i Przedsiębiorczości z siedzibą w Wałbrzychu, Wałbrzych 2017
2. Brzóska Dariusz, Zapraszamy do Bartnicy, [w:] Gazeta Noworudzka, nr 567
3. Dudek Alojzy, Cystersi na Dolnym Śląsku, część III – Krzeszów. Praca przewodnicka, PTTK Wrocław 1989
4. Gliński Radosław, Patała Agnieszka, Krajobraz kulturowy gminy Lubawka, Wydawnictwo eBooki.com.pl, Wrocław 2017
5. Grosses vollständiges Universal Lexicon aller Wissenschaften und Künste, welche bisshero durch menschlichen Verstand und Witz erfunden und verbessert worden, tom 61, Verlegts Johann Heinrich Zedler, Leipzig und Halle 1749
6. Komorowski Witold, "Punkty potrójne" w Sudetach, [w:] Na Szlaku, e-98 (294) 2014-12
7. Komorowski Witold, Kamienie opactwa krzeszowskiego, [w:] Na szlaku, Nr e-104 (300), czerwiec 2015
8. Lutterotti Nikolaus, Reihenfolge der Äbte von Grüssau, [w:] Abtei Grüssau einst und jetzt. Festschrift anlässlich der Weihe des ersten Abtes im wiedererstandenen Kloster Grüssau am 10. August 1924, A. Breuer, Landeshut i Schl. 1924
9. Mahner Franz, Beiträge zur Wirtschaftsgeschichte des Cistercienserklusters Grüssau, Druck von August Lax, Hildesheim 1913
10. mapa Karte des Kreises Landeshut i. Schl., 1:75.000, 1938
11. mapa katastralna Dorf Ober Andersbach böhmisch Anderspach Hořeny in Böhmen Königgrätzer Kreis, 1840
12. mapa Landeshut, Meßtischblatt 3072, 1:25.000, 1907
13. mapa Powiat kamiennogórski - Góry Krucze, 1:40.000, Wydawnictwo Turystyczen PLAN, Jelenia Góra 2011
14. mapa Schmiedeberg, Meßtischblatt 3071, 1:25.000, 1886
15. mapa Schmiedeberg, Meßtischblatt 3071, 1:25.000, 1918
16. mapa Waldenburg (in Schlesien), Meßtischblatt 3073, 1:25.000, 1886
17. mapa Waldenburg, Meßtischblatt 5263, 1:25.000, 1936

18. Michalik Krystian, Krzeszów Dom Łaski Maryi, Usługi Poligraficzne Bogdan Kokot vel Kokociński, Nowa Ruda, Krzeszów 2018
19. Nowosielska-Sobel Joanna, Strauchold Grzegorz, Wiszewski Przemysław, Gmina Lubawka. Atlas materiałów i źródeł historycznych, Wydawnictwo eBooki.com.pl, Wrocław 2015
20. Parsler F., Der „Dreieckige Stein” an der Großen Heide, [w:] Schlesische Heimat. Monatsblätter für Heimatfreunde und Heimatstolz, nr 10/1933
21. Sarnecki Zbigniew, Krzeszowskie pogranicze, [w:] Przydrożne Pomniki Przeszłości, kwiecień 1987
22. Sarnecki Zygmunt, Doniesienie terenowe nr 127, [w:] Bractwo Krzyżowców, zeszyt nr 19, 1992
23. Scheer Andrzej, Sprawozdanie z IV Biesiady Pokutnej w Krzeszowie, [w:] Bractwo Krzyżowców, zeszyt nr 12, październik 1988
24. Schwandt E., Alte Grenzsteine erzählen Heimatgeschichte, [w:] Landeshuter Beobachter, 20 października 1942 roku
25. Staffa Marek (red.), Słownik geografii turystycznej Sudetów, tom 10, Góry Wałbrzyskie, Pogórze Wałbrzyskie, Pogórze Bolkowskie, Wydawnictwo I-BiS, Wrocław 2005
26. Staffa Marek (red.), Słownik geografii turystycznej Sudetów, tom 3, Karkonosze, Wydawnictwo PTTK Kraj, Warszawa - Kraków 1993
27. Staffa Marek (red.), Słownik geografii turystycznej Sudetów, tom 8, Kotlina Kamiennogórska, Wzgórza Bramy Lubawskiej, Zawory, Wydawnictwo I-Bis, Wrocław 1997
28. Staffa Marek (red.), Słownik geografii turystycznej Sudetów, tom 9, Góry Kamienne, Wydawnictwo I-BiS, Wrocław 1996
29. Stępniański Władysław (red.), Czarny Bór. Historia i współczesność, Wydawnictwo Afra, Wałbrzych 2007
30. Vöcks Fritz, Auf alten Pfaden, [w:] Der Wanderer im Riesengebirge, 10/1934
31. Wiszewski Przemysław, Świat na pograniczu. Dzieje Lubawki i okolic do 1810 r., Wydawnictwo eBooki.com.pl, Wrocław 2015
32. Zimmermann Friedrich, Beiträge zur Beschreibung von Schlesien. Fünfter Band, bey Johann Ernst Tramp, Brieg 1785